

Simon Sebag
MONTEFIORE
**TÎNĂRUL
STALIN**

Traducere de Justina Bandol

POLIROM
2025

Cuprins

<i>Lista ilustrațiilor</i>	9
<i>Arborele genealogic al familiei lui Stalin.</i>	11
<i>Hărți.</i>	12
<i>Introducere.</i>	17
<i>Lista personajelor</i>	21
<i>Notă</i>	25

Prolog. Jefuirea băncii	27
-----------------------------------	----

Partea întâi

1. Soso, minunea lui Keke	41
2. Beso nebunul.	48
3. Bătăuși, luptători și cîntăreți la cor.	54
4. O execuție prin spînzurare la Gori	61
5. Poetul și preoția	67
6. „Tînărul cu ochi arzători”	70
7. Bătălia dormitoarelor : Soso contra părintelui Pată Neagră	78
8. Meteorologul de serviciu : partide și prinți	85
9. Stalin, omul din subterană : <i>konspirația</i>	92
10. „Lucrez pentru Rothschild ! ” – foc, masacru și arest la Batum	96

Partea a doua

11. Deținutul	107
12. Georgianul înghețat : exilul în Siberia	113
13. Sirena bolșevică	122
14. 1905 : regele munților	128
15. 1905 : luptători, zvăpăiați și croitorese	136
16. 1905 : „vulturul munților”. Stalin îl întâlnește pe Lenin	141
17. Omul în gri : căsătorie, măcel (și Suedia)	146
18. Pirat și tată	154
19. Stalin la Londra	160
20. Kamo o ia razna : joaca de-a bandiții și cazacii	167
21. Tragedia lui Kato : inima de piatră a lui Stalin	173

22. Șeful Orașului Negru : plutocrați, taxe de protecție și piraterie.	178
23. Distracții la închisoare – curse de păduchi, crimă și nebunie	185
24. „Cocoșul” și aristocrata.	189
25. „Lăptarul” : a fost Stalin agent al Ohranei?	194

Partea a treia

26. Două logodnice pierdute și o țărăncă însărcinată	203
27. Comitetul Central și „Frumușica”	209
28. „Nu uita numele acesta și ai mare grijă ! ”	215
29. Evadatul : săritura lui Kamo și ultimul jaf	221
30. Călătorii cu misterioasa Valentina	225
31. Viena 1913 : minunatul georgian, pictorul austriac și bătrînul împărat	229
32. Bal cu poliția secretă : trădare și travesti	235

Partea a patra

33. „Draga mea, sînt într-o situație disperată”	241
34. 1914 : o comedie de moravuri în Nordul îndepărtat	245
35. Vînătorul	252
36. Un Robinson Crusoe al Siberiei.	257
37. Sania trasă de reni și un fiu în Siberia	262

Partea a cincea

38. 1917 primăvara : liderul stîngaci	269
39. 1917 vara : marinarii pe străzi.	274
40. 1917 toamna : Soso și Nadia.	282
41. 1917 iarna : numărătoarea inversă	290
42. Gloriosul Octombrie 1917 : revolta poticnită.	295
43. Puterea : Stalin iese din umbră	300

Epilog. Bătrînul tiran în căutarea timpului pierdut.	309
--	-----

<i>Stalin : nume, porecle, pseudonime și nume false</i>	323
<i>Mulțumiri</i>	325
<i>Note</i>	329
<i>Bibliografie selectivă</i>	373
<i>Index</i>	383

Deținutul

Stalin a fost dus la închisoarea din Batum, unde s-a făcut imediat remarcat prin felul lui mândru și posac de a fi și prin îndrăzneala sa arogantă. Statutul de deținut l-a afectat foarte mult și a lăsat urme de neșters în caracterul lui. „În închisoare m-am obișnuit cu singurătatea”, spunea el mai târziu, deși de fapt era arareori singur.

Colegii săi de celulă, fie dușmani care ulterior l-au condamnat, din exil, fie staliniști care l-au lăudat în cărți oficiale, sînt de acord că Stalin era, în închisoare, ca un sfînx înghețat, „Șleampăt, ciupit de vărsat, cu o barbă zburlită și părul lung pieptănat pe spate”. Ceilalți erau cel mai tare surprinși de „calmul lui desăvîrșit”. „Nu rîdea niciodată cu toată gura, nu făcea decît să zîmbească rece” și era „incapabil să coopereze cu cineva... Se plimba de unul singur. Întotdeauna imperturbabil”.¹ Dar la început Stalin făcuse o greșeală stupidă.

Pe 6 aprilie 1902, căpitanul Djakeli îl supusese unui interogatoriu – primul din viața tînărului revoluționar. Stalin negase pînă și că fusese la Batum în perioada masacrului, pretinzînd că se aflase la mama lui, la Gori. Două zile mai târziu, îi ceruse unui alt prizonier să arunce două bilete în curtea închisorii, acolo unde se adunau prietenii și rudele deținuților pentru a le aduce mîncare și mesaje. Dar paznicii recuseră cele două hîrtii scrise de mîna lui Soso. Prima cerea „să-i transmită profesorului... Ioseb Iremașvili că Soso Djugașvili a fost arestat și să-l roage să-i spună mamei lui ca, dacă jandarmii o întrebă «Cînd a plecat fiul dumneavoastră din Gori?», ea să răspundă: «A fost aici, la Gori, toată vara și iarna, pînă pe 15 martie»”.

Celălalt bilet îl chema pe fostul lui elev Elisabedașvili la Batum, ca să preia conducerea organizației. Căpitanul Djakeli se consultase deja cu poliția secretă din Tiflis, care îi dezvăluise că Stalin fusese unul dintre principalii membri ai comitetului din capitală. Dar acum a cerut și părerea autorităților din Gori, iar acestea i-au relatat că din Batum sosiseră doi bărbați care vorbiseră cu Keke, cu fratele ei Ghiorghi Gheladze (unchiul lui Stalin) și cu Iremașvili. Toți trei au fost arestați și interogați. Keke trebuie să fi fost tare amărîtă².

Trimișii din Batum veniseră s-o ia pe mama lui Stalin, dar biletele interceptate de poliție îl implicau de asemenea pe Elisabedașvili, care locuia la Tiflis cu Kamo și Svanidze. Jandarmii l-au arestat pe Kamo, care i-a condus în silă la baia Sololaki, unde l-au prins pe Elisabedașvili dezbrăcat. Acesta a fost dus să stea de vorbă cu „famosul căpitan Lavrov”, care l-a predat căpitanului Djakeli. Cînd Elisabedașvili a intrat în curtea închisorii din Batum, Stalin s-a repezit și a trecut iute pe lîngă el, șoptindu-i:

— Nu mă cunoști!

— Știu, a răspuns Elisabedașvili. Salutări de la toată lumea!

A doua zi, Elisabedașvili a fost interogat de căpitanul Djakeli.

— Îl cunoști pe Iosif Djugașvili?

— Nu.

— Prostii! El spune că te cunoaște!

— S-ar putea să fie cu mințile duse.

— Cu mințile duse? a rîs căpitanul. Cum ar putea un asemenea om să fie nebun? Am mai avut marxiști aici, dar au stat la locul lor. Djugașvili ăsta a întors orașul cu fundul în sus!

Cînd a fost dus pe lîngă celula lui Stalin, Elisabedașvili l-a zărit o clipă printre gratii pe „Soso înfuriat, înjurîndu-și colegul și dîndu-i un pumn. A doua zi am aflat că îi pusese un «ciripitor» în celulă”. Elisabedașvili a fost eliberat – dar s-a întors curînd, la ordinul lui Stalin, ca să-i conducă pe sosoștii din Batum³.

Cît despre Keke, ea s-a supus chemării fiului. A plecat din Gori în jurul datei de 18 mai și s-a întors abia pe 16 iunie. Și-a vizitat de două ori odrasla în închisoarea din Batum. În drum spre Tiflis, s-a întîlnit din întîmplare cu Beso nebunul, care era beat și furios.

— Oprește-te, că te omor! i-a strigat și el și a continuat, condamnîndu-și fiul rebel. Vrea să răstoarne lumea! Dacă nu l-ai fi trimis la școală, ar fi ajuns meșteșugar – așa, acum e la închisoare! Îl omor cu mîinile mele – m-a făcut de rușine!

În jurul lor s-a strîns lumea. Keke a plecat pe furiș. Avea să fie ultima dată cînd își vedea soțul.

Revolta lui Soso a reprezentat pentru Keke sfîrșitul oricăror ambiții. În felul ei, și ea și-a făcut probabil tot atîtea griji ca și Beso. A scris o cerere în sprijinul eliberării fiului ei și se prea poate să-i fi adus mesaje de la tovarăși. În egocentrismul său, Stalin recunoștea, la bătrînețe, suferința mamei sale: „Dacă era fericită? Da' de unde! Cum ar fi putut să fie fericită dacă fiul îi fusese arestat? N-aveam timp pe atunci pentru mamele noastre. Asta le era soarta!”*

*

Curînd, Stalin era regele închisorii din Batum, dominîndu-și prietenii, terorizîndu-i pe intelectuali, corupîndu-i pe paznici și împrietenindu-se cu infractorii⁴.

Inchisorile imperiale erau o civilizație ascunsă, cu propriile ei datini și trucurile ei specifice, dar, ca întotdeauna, Stalin ignora regulile care nu-i conveneau. „Precum țara însăși”, închisoarea „îmbina barbaria cu paternalismul”, spune Troțki. Nu exista o linie consecventă: uneori, dar nu întotdeauna, deținuții politici erau aduși cu toții într-o celulă mare numită „Biserica”, unde își alegeau „starostii”.

Revoluționarii trăiau după un set de reguli cavalierești. De fiecare dată cînd veneau sau plecau tovarăși, tradiția cerea ca toată închisoarea să cînte *Marseilleza* și să fluture un steag roșu. Revoluționarii, intelectuali plini de abnegație și cruciați din proprie inițiativă, se simțeau prea elevați pentru a socializa cu infractorii comuni, dar „eu îi preferam [pe aceștia din urmă]”, spunea Stalin, „pentru că printre politici erau prea mulți delatori”. Ura vorbăria duplicitară a intelectualilor. „Turnătorii” erau omorîți.

Dacă se aflau fiecare singur în celulă, politiciii comunicau printr-un sistem greoi, dar simplu de ciocănituri – „alfabetul închisorii”. Serghei Alliluev era închis în fortăreața Metehi din Tiflis, cînd ciocăniturile în țeava sobei l-au informat: „Vești proaste! Soso

* „Fericită?”, răspundea sardonice Keke, într-un interviu din 1935, la întrebarea dacă era fericită să fie mama lui Stalin. „Mă întrebați dacă am simțit fericire? Toată lumea e fericită uitîndu-se la fiul meu și la țara noastră. Cum ar trebui deci să mă simt eu, ca mamă?”

a fost arestat!”. La fel de important era „telefonul închisorii”, prin care deținuții își trimiteau unul altuia pachete atârându-le pe sfori de la ferestre, de unde erau agățate cu o altă sfoară ca un lasou, care avea legată la un capăt o piatră.

La plimbarea în curte, disciplina era mai relaxată: acolo era greu să ții secrete. Soso părea întotdeauna să știe cine mai venise, care se purtau frumos. Aidoma șefilor mafioți americani care conduceau La Cosa Nostra din închisoare, și el și-a îmbunătățit curînd metodele de comunicare cu lumea din exterior. „A continuat să dirijeze totul din celula sa.”*

Autoritățile făceau o mare greșală că le permiteau revoluționarilor să studieze în închisoare. Acești autodidacți maniacali citeau acolo pe întrecute, iar Stalin este exemplul prin excelență. „Își petrecea toată ziua citind și scriind...”, povestea colegul lui de celulă. „Ziua lui urma un program strict: se trezea dimineată devreme, își făcea gimnastica matinală, apoi învăța germană și citea cărți de economie. Nu se odihnea niciodată și îi plăcea să le recomande tovarășilor diferite lecturi...” Un alt deținut spunea că „Stalin transformase închisoarea într-o universitate”. El însuși avea s-o numească „a doua mea școală”.

Paznicii erau îngăduitori, fie pentru că revoluționarii erau „domni” superiori lor din punct de vedere social, fie pentru că fuseseră mituiți sau pentru că îi simpatizau pe deținuți. Unul dintre prietenii lui Stalin a fost adus într-o celulă învecinată și l-a întrebat despre *Manifestul comunist*: „Nu ne puteam întîlni”, își amintea Stalin, „dar eu îl citeam cu voce tare și el mă auzea. O dată, în timpul lecturii, am deslușit niște pași afară și m-am oprit. Deodată, l-am auzit pe gardian spunînd: «Vă rog, nu vă opriți, tovarășe, citiți mai departe!»”⁵.

Un articol în special a făcut probabil ocolul închisorii prin intermediul „telefonului”: în martie 1902, marxistul care folosea deja pseudonimul „Lenin” a publicat un eseu intitulat *Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre*, care cerea o „nouă avangardă” de conspiratori fără milă – o viziune care a împărțit imediat partidul. „Dați-ne o organizație de revoluționari”, a promis Lenin, „și vom răsturna Rusia!”^{6**}.

*

Căpitanul Djakeli i-a arestat pe sosoștii din Batum, inclusiv pe tînăra gazdă și iubită a lui Stalin, Natașa Kirtava. Cînd a apărut în curtea închisorii, Natașa a fost abordată imediat de un deținut necunoscut:

— Tovarășul Soso vă roagă să vă uitați în sus la fereastra lui.

Natașa s-a speriat, temîndu-se ca omul să nu fi fost un „ciripitor”.

— Nu cunosc nici un tovarăș Soso.

Dar, în timp ce era încuiată în celula ei, Stalin i-a apărut la fereastră.

* Stalin a învățat rapid meșteșugul de a acționa clandestin și din închisoare. Un muncitor din Batum care îl simpatiza lucra pentru firma furnizoare de lemne către penitenciar. Într-o zi, omul a fost abordat, i s-a spus că urma să ajute la transportul și livrarea lemnului și i s-a cerut să urmeze precis instrucțiunile pe care avea să le primească de la cineva de acolo. Muncitorul a adus lemnele, le-a cărat în curtea închisorii și, într-adevăr, la ora trei fix, gardienii l-au lăsat să iasă pe un singur deținut, Stalin, care i-a înmînat muncitorului un mesaj ce trebuia să ajungă urgent în oraș.

** Lenin întruchipa visul lui Stalin despre sine însuși în chip de cavaler al unui ordin militar-religios. „Partidul nostru nu este o școală de filosofi”, afirma el în mod revelatoriu, ci „un partid de luptători. Pînă acum a semănat cu o familie patriarhală ospitalieră. Acum trebuie să devină o fortăreață, ale cărei porți să se deschidă numai celor ce merită”. Orice altă cale era „o pîngărire a tot ce avem mai sfînt”.

— Deci, tovarăși, vă plictisiți? a întrebat el pe un ton important.

Natașa și-a dat seama că tovarășul Soso conducea în continuare lupta dinăuntru și din afara închisorii. „Deținuții îl iubeau pentru că avea grijă de ei și se purta prietenos.” De Natașa Stalin cu siguranță a avut grijă. O dată, ea se dusesse în celula lui să stea puțin de vorbă, când unul dintre gardieni a surprins-o și a gonit-o de acolo cu mânerul sabiei. Stalin a cerut concedierea paznicului. Curajul îl făcuse popular printre deținuți, dar îi câștigase și respectul autorităților, care i-au făcut pe plac⁷. Nu numai sosoștii îl admirau: un alt deținut, care împărțea celula cu el, a recunoscut că, deși Soso avea să devină un monstru, la vremea aceea era „un coleg foarte plăcut și curtenitor”⁸.

Procurorul din Tiflis a decis că nu existau suficiente dovezi pentru a-l învinui pe Stalin că ar fi condus revolta din Batum. Probabil martorilor le fusese prea frică să facă depoziții. Stalin scăpase deci de această acuzație, dar a rămas în închisoare deoarece căpitanul Lavrov ancheta un alt caz – rolul jucat de ferventul revoluționar în comitetul din Tiflis. Pe 29 august, jandarmii l-au condamnat pe Stalin împreună cu vechii lui tovarăși din comitet. Dar birocrația se mișca încet, ca o mașinărie greoaie⁹.

Stalin s-a îmbolnăvit de vechea lui durere de piept, despre care uneori pretindea că avea legătură cu inima, alteori că ar fi fost o pată pe un plămîn. În timpul lunii octombrie, a reușit să-l determine pe medicul închisorii să-i trimită pe el și pe amicul lui, Kandelaki, la spital¹⁰. Împotriva regulilor revoluționare, a făcut de asemenea apel de trei ori la însuși guvernatorul general, prințul Golițîn:

Tusea care mi se accentuează și situația jalnică a mamei mele bătrîne, care a fost părăsită de soț acum doisprezece ani și căreia îi sînt singurul sprijin, mă silesc să fac pentru a doua oară apel, cu umilință, la dumneavoastră, pentru ca acuzațiile împotriva mea să fie retrase și să fiu eliberat, rămînînd sub supravegherea poliției. Vă rog respectuos să dați atenție cererii mele și să-i răspundeți favorabil.

I. Djugașvili, 23 noiembrie 1901¹¹

Boala nu l-a oprit să dea altora de furcă. Când exarhul Bisericii Georgiene a venit să se îngrijească de fiii săi rătăciți pe 17 aprilie 1903, fostul seminarist a organizat un protest violent în urma căruia a fost închis în regim celular. Întrucît nu era prima răzmeriță pe care o punea la cale, s-a decis ca Stalin să fie trimis în vestul Georgiei, la închisoarea din Kutais, care avea un regim mai sever.

Două zile mai tîrziu, pe cînd deținuții care urma să fie transferați erau adunați laolaltă, a descoperit că Natașa făcea și ea parte din grup. Gardienii s-au apucat să-i pună cătușe.

— Nu sîntem hoți ca să ne băgați în cătușe! s-a răstit Stalin la ei.

Paznicul i le-a scos. Povestea aceasta dovedește autoritatea pe care Stalin și-o câștigase atît asupra deținuților, cît și a gardienilor. Polițiștii țariști dădeau dovadă de o docilitate care ar fi fost de neconceput în cazul agenților secreți sovietici. Deținuții au fost apoi strînși în grup pentru a traversa orașul. Stalin a pretins o căruță pentru lucrurile lor și „un faeton pentru mine, ca femeie”, își amintește Natașa cu mîndrie. În mod incredibil, acestui adevărat șef al sistemului penitenciar i s-a făcut din nou pe plac*. Prietena lui a avut parte de ce era mai bun: a călătorit pînă la gară într-un faeton.

Cînd trenul a sosit în gară în orașelul învecinat Kutais, Stalin i-a oprit pe toți:

* Ca lider sovietic, Stalin disprețuia îngăduința aceasta a perioadei țariste și a fost hotărît să o evite în politica sa de represiune. „Inchisorile seamănă mai degrabă cu niște case de odihnă”,

— Lăsați-o pe Natașa să iasă prima, pentru ca toată lumea să vadă că și femeile se luptă cu acești nemernici! ¹²

*

La Kutais, autoritățile au încercat să-i silească pe arestați să se supună. Deținuții politici au fost împrăștiați, dar Stalin a găsit curînd un mod de a comunica și de a plănui un contraatac. Mutată din celula colectivă într-una în care stătea singură, Natașa Kirtava spune că „am fost copleșită de emoție. Am început să plîng”. Stalin a aflat prin „telegraful închisorii” și i-a transmis un bilet pe care scria: „Ce înseamnă lacrimile acestea, vulturoaico? Oare închisoarea te-a învins?”.

În curte, la plimbare, l-a întîlnit pe un tovarăș moderat, Grigol Uratadze, care îl ura, dar care simțea un soi de admirație față de „temperamentul lui glacial: în șase luni nu l-am văzut niciodată să plîngă, să se înfurie sau să se indigneze – întotdeauna se purta cu un calm desăvîrșit”, iar „zîmbetul îi era atent potrivit după emoții... Stăteam de vorbă în curtea închisorii”. Stalin însă „se plimba singur, cu pași mărunți și ciudați... Toată lumea știa cît e de ursuz”, dar era de asemenea „absolut imperturbabil”.

Îi dispăceau intelectualii îngîmfați, dar cu muncitorii-revoluționari mai puțin pretențioși, care nu-i stîrneau complexul de inferioritate, făcea pe profesorul – era același „Preot”. „Organiza lecturi de ziare, cărți și reviste și ținea deținuților cuvîntări.” Între timp, avea de înfruntat regimul mai sever din Kutais. Guvernatorul regional îi refuza cererile. Pe 28 iulie, la un semnal al lui Soso, deținuții au început un protest zgomotos, bătînd atît de tare cu pumnii în ușile de fier, încît au alarmat întregul oraș. Guvernatorul a cerut trupe care au înconjurat penitenciarul, dar apoi a capitulat, învoindu-se să-i pună pe toți politiciii într-o singură celulă. Stalin a cîștigat, însă guvernatorul s-a răzbunat: noua celulă era cea mai mohorîță temniță din măruntaiele închisorii.

Aflînd că o parte dintre arestați aveau să fie trimiși în exil în Siberia, Stalin a sugerat să facă o fotografie de grup. Așa cum, aflat mai tîrziu la putere, îi plăcea să-i aranjeze el însuși pe participanți la fotografiile de grup, și acum i-a așezat pe toți, iar el și-a ales poziția favorită, în mijlocul rîndului de sus:

— Sînt și eu unul dintre soldații revoluției, așa că am să stau aici în centru.

Iată-l deci lider autoproclamat, cu păr și barbă lungă.

Atunci cînd tovarășii săi au fost conduși afară din închisoare, începîndu-și lungul drum al exilului, „tovarășul Soso a stat în curte și a ridicat un steag roșu... Am cîntat *Marseilleza*”¹³.

*

Poliția secretă l-a rătăcit pe Stalin... în propriile închisori. Jandarmeria și Ohrana din Tiflis credeau amîndouă că „Ciopur, Ciupitul de vărsat”, fusese de mult eliberat. Căpitanul Lavrov era convins că îi conduce din nou pe muncitorii din Batum, pus fiind „sub supraveghere specială”. În mod limpede, turnătorii lui urmăreau pe altcineva. Oficialitățile din Batum nu erau nici ele sigure, pînă cînd locotenent-colonelul Șabelski a rezolvat cazul revoluționarului pierdut, informînd pe toată lumea că „Djugașvili se află la închisoare de aproape un an (în Kutais)”¹⁴.

scria el în toiul Marii Terori, în 1937. „Deținuților li se permite să socializeze, pot să-și scrie unul altuia fără restricții, să primească pachete...!”

Mecanismul uriaș și greoi al justiției țariste, care trimitea cazuri precum al lui Stalin de la guvernatorii locali la ministerele Justiției și Internelor de la Petersburg, a generat recomandarea a trei ani de exil în estul Siberiei*. Pe 7 iulie 1903, ministrul Justiției a trimis această recomandare împăratului, care a aprobat sentința lui Stalin cu pecetea sa imperială. Nicolae al II-lea era un autocrat atât de meticulos – deși lipsit de imaginație –, încât citea cu conștiinciozitate chiar și cea mai neînsemnată hîrtie care-i era adusă la semnat. Așa că, în mai multe ocazii, soarta viitorului Țar Roșu a zăcut pe biroul ultimului împărat.

Dar poliția a reușit să-l piardă din nou pe Stalin. Guvernatorul din Tiflis credea că revoluționarul se află în fortăreața Metehi, însă penitenciarul îi răspundea că Stalin nu fusese niciodată acolo. Așa că șeful poliției din Tiflis declara: „Locul unde se află Djugașvili este deocamdată necunoscut”. Poliția a apelat la jandarmi, care i-au dezvăluit că Stalin era încarcerat în penitenciarul din Batum. Toate bune și frumoase, numai că tînărul revoluționar fusese mutat în închisoarea Kutais. A fost nevoie de o lună și jumătate pentru a-l găsi. O asemenea confuzie a aprins încă de pe atunci imaginația febrilă a adeptilor teoriilor conspirației. Oare fie Jandarmeria, fie Ohrana, aflate în competiție, îl proteja de cealaltă pentru că Stalin ar fi fost agent dublu? Nu există nici o dovadă în acest sens. Încurcătura ar fi putut să fie dubioasă dacă s-ar fi produs numai în cazul lui Stalin, dar ea era aproape universală. În lumile interconectate ale revoluționarilor criminali și birocratilor comozi, confuzia era la fel de răspîndită ca și *konspirația*.

În timp ce aștepta, Stalin a primit o veste cumplită. Pe 17 august 1903, eroul lui, Lado Kețhoveli, care fusese arestat la Baku și încarcerat în fortăreața Metehi, stătea la fereastra celulei sale, întărîtîndu-i pe gardieni cu strigăte de „Jos autocrația!”, cînd unul dintre ei îl împușcase drept în inimă. O asemenea soartă l-ar fi putut foarte ușor aștepta și pe Stalin. Nu l-a uitat niciodată pe Lado.

Pe 8 octombrie, Soso a aflat în sfîrșit că urma să plece într-o călătorie foarte lungă. Prima oprire avea să fie din nou Batum. A organizat o nouă fotografie de grup. În timp ce pleca din închisoare, tovarășii săi au fluturat steagul, cîntînd *Marseilleza*.

„Sînt exilat”, îi scria el recent eliberatei Natașa Kirtava. „Ne vedem la ieșirea din închisoare.” Ea a strîns 10 ruble și ceva mîncare ca să-i dea în înghețata călătorie prin iarna rusească, dar el a plecat purtînd numai o *cioha* subțire georgiană și cizme, fără mănuși. În timp ce era condus către vaporul închisorii din portul Batum pentru prima etapă a călătoriei prin Novorossiisk și Rostov, frumoasa Natașa stătea pe chei: „L-am condus la plecare”.

Călătoria aceasta avea să-l ducă pe revoluționarul deprins cu natura luxuriantă a Georgiei, cu cîntecele ei melodioase și rîurile de vin, către o altă viață, într-o țară îndepărtată a gheții: Siberia¹⁵.

* Autoritățile țariste recunoșteau că, din pricina situației delicate a mărturiilor și activităților secrete, teroriștii și revoluționarii nu puteau fi aduși în fața unui judecător sau a unei curți de jurați: ofițerul de jandarmi local recomanda o sentință guvernatorului general local, care o trimitea Comisiei Speciale, un organ format din cinci oficiali de la ministerele Justiției și Internelor care stabileau pedeapsa. Ministerul de Interne o confirma, iar împăratul o semna. Aceasta este procedura prin care a fost, de regulă, condamnat Stalin. Între 1881 și 1904, numai 11.879 de persoane și-au primit pedeapsa în acest fel, în timp ce, sub regimul stalinist, în aproximativ același interval, dictatorul a supervizat deportarea uriașului număr de 28 de milioane de oameni, dintre care cîteva milioane nu s-au mai întors niciodată. Cît despre pedeapsa capitală sub țari, polonezii catolici și evreii din provinciile vestice erau mult mai susceptibili de a fi spînzurați decît rușii sau georgienii ortodocși.